

ОБРАЗ АУТСАЙДЕРА В РОМАНАХ ДЖ. КЕРУАКА «НА ДОРОЗІ» І «БУРЛАКИ ДХАРМИ»

В американській літературі 50–60-х рр. ХХ ст. велика увага приділяється вираженню людської індивідуальності, яка обмежується конформістським суспільством. Виникнення руху бітників стало реакцією на кліше і рамки масового суспільства. «Контркультурний етап викликаний до життя не тільки соціально-історичною і політичною конкретикою, а і активним бажанням молодого покоління американців повернути повноту вираження індивідуальності у світі, охопленому наростанням технологічності й омасовлення» [1, 455]. Американський письменник Джек Керуак та інші бітники виступали категорично проти як масової культури суспільства споживання, так і культури елітарної чи сухої академічної. Представники руху біт ставили собі за мету відобразити в літературі людину відкриту і вільну, яка більш за все прагне просто жити і відчувати.

Джон Келлон Холмс, друг Керуака і дослідник літератури покоління біт, пише, що діяльність бітників в першу чергу «направлено на захист людського духу перед лицем цивілізації, яка прагне його знищити» [6]. Бітники обрали гучний варіант протесту, проголосивши себе розбитим поколінням, відкрито виступаючи проти «цивілізованого» життя тогочасної Америки, культу ситості і безпеки. Демонстративно не звертаючи уваги на загальноприйняті моральні цінності, бітники обрали шлях добровільного аутсайдерства. «І. Хасан потрактував повстання бітників як протест проти тоталітарної держави. А Міллер зазначив найсуттєвіше: вони хочуть відгородитися від Америки атомної бомби, країни бізнесу і стандартизації» [1, 261].

Стиль життя і погляди на світ бітників прямо відображаються в героях їхньої творчості і навпаки – художні експерименти представників покоління біт переростають себе і починають розвиватися в дійсності, стають образом мислення, життєвою філософією.

Так, одним із центральних образів літератури розбитого покоління є образ аутсайдера. Серед зарубіжних літературознавців про важливість образу аутсайдера в літературі біт йдеться в роботах Т. Беррігана, Б. Гіффорда, Г. Стефенсона, Е. Чартерс, серед російських – в роботах Т. Апраксіної, О. Зверева, М. Мендельсона, Т. Морозової, серед українських – Т. Денисової, Л. Рагузіної.

Але на сьогодні на пострадянському просторі немає жодного глибокого дослідження, де б вивчався творчість Дж. Керуака, а саме, такі важливі для осмислення американської літератури 50–60-х рр. аспекти творчості письменника як: мотив дороги, подорожі, мотив гори, образ аутсайдера тощо.

Метою нашої роботи є проаналізувати реалізацію образу аутсайдера в романах Дж. Керуака «На дорозі» і «Бурлаки Дхарми» в контексті мотиву подорожі – головного в усіх романах письменника.

Сергій Толкачов в статті «Американська література: елітарна і масова» визначає, що «самотність і невміння йти у фарватері життя – основна тема сучасної американської літератури, про яку було заявлено у післявоєнний період, коли настрої переможців змінилися відчуттями розгубленості перед явищами кризи, що почали виявляти себе як в матеріальній, так і в духовній сфері життя <...>. Великий вплив на американську літературу 50–70-х рр. мала філософія екзистенціалізму. Проблема відчуження людини лягла в основу ідеології та естетики покоління так званих “бітників”» [4, 109–111]. Зважаючи на соціально-політичні чинники, атмосферу, яка панувала в Америці на початку другої половини ХХ ст., в середовищі молодих інтелектуалів виробився опозиційний до мейнстріму підхід до життя. Тому основним образом літератури покоління біт є образ героя-аутсайдера, який, переживаючи екзистенційне відчуження від конформістської масової культури, хоче відмежуватися від неї і таким чином втекти від суспільства стандартів, від держави з її набором законів і примусів. Саме такими є герої романів Дж. Керуака – вони тікають від власних обов’язків перед суспільством, головне, що вони відчувають – самотність, вони прагнуть заховатися. Тамара Денисова зазначає навіть, що герої Керуака хочуть втекти «не лише від обов’язків, навіть від роздумів про довколишній світ, а й від неадекватності власної особистості: “Бути бітником – це означає глибоко заховатись у власну шкаралупу, усамітнитись і звідти неупереджено розглядати світ”» [1, 263].

Основним мотивом романів Дж. Керуака «На дорозі» і «Бурлаки Дхарми» є мотив подорожі. Герої творів шукають порятунку від самотності в русі, вважають, що знайти себе можна тільки в динаміці, яка виражається в романі через рух простором в реальності або символічний рух, що досягається шляхом медитацій, через музику джаз і боп, хаотичні діалоги про сенс буття.

Ключовим образом всіх романів Дж. Керуака є оповідач, особистість, ідентична автору (Сел Парадайз в романі «На дорозі», Рей Сміт в романі «Бурлаки Дхарми»). Цей образ вперше постає перед читачем як людина, яка живе ніби чекаючи на щось. Переломним моментом в житті оповідача стає поява другого персонажа, присутнього майже у всіх романах автора – друга оповідача, за життям якого останній спостерігає і яким захоплюється (Дін Моріарті в романі «На дорозі», Джефі Райдер в романі «Бурлаки Дхарми»). «Я щойно видерся з серйозної хвороби, про яку не збираюся згадувати, досить лише сказати, що вона сталася через нікчемний та виснажливий розрив і моє відчуття, що все було мертве. З приходом Діна Моріарті почалася частина мого життя, яку можна було б назвати життям на дорозі» [3, 5]. «<...> я був переконаним буддистом і старанно ставився до того, що вважав релігійним служінням. <...>. Я ще не зустрів Джефі Райдера, це мало

відбутися зі мною на наступному тижні, і нічого не чув про бурлак Дхарми» [2, 6]

Цей другий герой вириває розчарованого нудним існуванням оповідача з тихого спокійного життя, пробуджує у ньому жагу до самопізнання, втягує його у вир пригод, відкриває нові горизонти в пошуках себе. Разом герої відправляються в подорож, в якій вони змінюються, проходять процес ініціації й відроджуються в новому статусі.

В романі «На дорозі» герої подорожують Америкою і Мексикою, відкривають для себе країну. Причому слід зауважити, що якщо перша частина роману, в якій Сел подорожує сам, світла і радісна, переповнена жагою свободи і любові, то друга частина, де вони подорожують з Діном, – нервова, дика і хвилююча. Важливим для трактування другої частини роману є сон Села, що не давав йому спокою: ««...» дивна арабська персона йшла за мною по пустелі; я хотів від неї втекти; нарешті вона мене перегнала перед входом у Захисне Місто. «...» Щось, хтось, якийсь дух переслідував усіх нас через пустелю життя і рано чи пізно мав нас наздогнати перед тим, як ми доберемось до раю» [3, 122]. Це сон, в якому до нього приходив Дін в образі смерті.

Образ аутсайдера в романі «На дорозі» тісно пов'язаний з мотивом дороги, характерним для американської літератури завдяки його перехрещенням з мотивами підкорення простору, фронтиру, освоєння нових земель тощо. Окрім цього, мотив дороги завжди пов'язаний з набуттям досвіду і міфологемою вічного повернення. Дорога в романі – символ пошуку життєвого шляху, адже герої не можуть виявити свої героїчні риси, знаходячись вдома, у стані спокою, щось мусить їх стимулювати до самовираження.

Подорожуючи Америкою, герой-оповідач проходить процес ініціації. Спочатку Сел, відчуваючи поклик до подорожі, придушує його: «Я часто мріяв поїхати на захід, побачити країну, завжди непевно плануючи та ніколи не зриваючись у дорогу» [3, 5], але раптом з'являється Дін і Сел одразу ж наважується здійснити мрію. Сел вирушає в дорогу спершу сам, зустрічає різних людей: фермерів, ковбоїв, робочих, – які є уособленням душі Америки, зустрічає він також і жінку, в яку закохується і проводить з нею кілька місяців, працюючи і живучи в її середовищі, і з якою розлучається так само легко, як зійшовся. Одразу ж після цього герой-оповідач повертається додому, зливаючись із суспільством, щоб відновити духовну енергію світу і виправдатися перед суспільством за свою відсутність протягом довгого часу. Минає рік, і в житті Села знову з'являється Дін, вдруге вириваючи його з домашнього затишку. Тепер герої подорожують разом, але подорож дається набагато важче, приносить зовсім інші відчуття: «Каліфорнія Діна – дика, спітніла, важлива, земля самотніх та ексцентричних вигнаних коханців «...»; це край, де усі були схожі на розбитих, красивих і декадентних кінозірок «...». Усі виглядали як печальні кінозірки, постарілі старлетки; розчаровані каскадери, гонщики-карлики, каліфорнійські типи з якимось дивним сумом від життя на краю світу, красиві, декадентні казанови, запухлі мотельні

блондинки, хастлери, сутенери, шльондри, масажисти, шестірки – така печальна згряя, і як чоловіку жити з такою бандою?» [3, 166–168]. Повернувшись з дороги, герої вирішують, що кожен має іти своїм шляхом, але невдовзі Дін знову приїжджає за Селом і втретє спонукає його до подорожі. Цього разу друзі їдуть в Мексику, в зовсім інший світ, де і відбувається кульмінація роману – Сел хворіє важкою лихоманкою, а Дін кидає його самого в незнайомій країні на вірну загибель. Але Сел проходить свою ініціацію: подолавши хворобу, він перероджується в новій якості людини, що знайшла душевний спокій і повертається додому, вперше усвідомлюючи бажання бути як всі. Образ аутсайдера на цьому вичерпується, роман закінчується тим, що Сел нехтує компанією Діна – гіпертрофованого аутсайдера, – вибираючи розвагу на вечір, він обирає похід до театру з друзями – представниками мейнстріму.

В романі «Бурлаки Дхарми» мотив дороги доповнюється ще й мотивом гори. Герої роману шукають себе як через рух, походи в гори, так і за допомогою медитативної статичності, якій в романі приділяється надзвичайно багато уваги – вони звертаються до східної філософії дзен-буддизму, наголошуючи на тому, що основна їхня мета – знайти спокій духа, досягнути просвітлення. Як було зазначено вище, тут, як і в романі «На дорозі», поряд з образом героя-оповідача, розкривається образ його друга, що виступає об'єктом спостереження і захоплення оповідача, Джефі Райдера. Але на відміну від шаленого божевільного Діна, «святого пройдисвіта», який є уособленням хаосу (окрім всього, його образ нагадував Селу його давно померлого брата), Джефі – втілення космосу і гармонії, спокійний і милий, філософ, він перекладає з китайської і японської, пише вірші, сповідує дзен-буддизм і прагне досягти просвітлення. Тим не менш, і в образі Джефі, і в образі Рея реалізується тип героя-аутсайдера – вони самоізолювалися з суспільства, не бажаючи жити в світі конформістів і влади грошей. Вони кажуть, що найгірше, що могло трапитись з ними в житті, – уже трапилось, бо їм довелося «<...> народитися в Америці, країні, де ніхто не веселиться і ні в що не вірить, особливо – у свободу» [2, 113].

В романі «Бурлаки Дхарми» оповідач (Рей Сміт) проходить основні етапи ініціації під час підйому на гору.

У міфології багатьох народів образу гори надається дуже велике значення, гора завжди наповнюється певними сакральними якостями і піднятися на гору можуть лише герої. Гора часто є символом переправи у потойбічний світ – якщо потрапити на гору може не кожен, то повернутися з гори взагалі майже неможливо. Володимир Топоров зауважує: «Міфологічні функції гори бувають різноманітними. Гора виступає в якості найбільш поширеного варіанта світового дерева, часто сприймається як образ світу, модель всесвіту, у котрій відображено всі основні елементи й параметри космічного устрою. <...> Вершину гори населяють боги, під горою або у її нижній частині живуть злі духи, що належать до царства смерті, а посередині живуть люди» [5].

Майже одразу після знайомства Джефі запрошує Рея піти разом в гори, на що останній з радістю погоджується. Частина шляху друзі долають автівкою (втрюх – Рей, Джефі і Морлі – другорядний персонаж, водій авто), але потім лишають її і починають підйом, взявши з собою все необхідне в рюкзаках. Під час підйому вони долають численні перешкоди: Морлі забуває спальний мішок і Рей з Джефі змушені ділитися з ним ковдрами, Морлі забуває злити воду з автомобіля, що загрожує аварією, і мусить вертатися, щоб усе владнати, фізична втома долає друзів. Коли нарешті вони, знесилені, доходять до місця, звідки можна починати підйом власне на вершину гори, Морлі одразу відмовляється від важкого підйому, а Рей доходить з Джефі майже до самого піку, але в останній момент не витримує і здається, про що дуже шкодує пізніше, побачивши фігуру Джефі, який підкорив вершину (і тим самим прирівнявся до богів, підтвердив те, що він – уособлення космосу). Після цього друзі разом спускаються вниз і продовжують жити згідно з канонами покоління біт – подорожують автостопом, збираються на вечори, вживають багато алкоголю, медитують, захоплені філософією дзен, в романі повсякчас виникають нові обличчя і розмиті сюжетні лінії.

Вдруге Рей і Джефі відправляються в гори перед від'їздом останнього до Японії, де той збирається піти в монастир, цей похід наповнено спокоем і красою, герої спілкуються, медитують, милуються природою і повертаються оновлені, але сповнені тугою через розлуку, що має спіткати їх невдовзі. Так само, як перед ініціацією в «На дорозі» Селу привидівся віщий сон, Рей побачив ««...» один з найбільш яскравих снів свого життя», ніби-то він на базарі, серед купи мотлоху й торгівців, зустрів загадкового бурлаку-голодранця, котрий щойно спустився з гір і дивився на весь світ абсолютно спокійно і неупереджено. Рей одразу впізнав у цьому бурлаці Джефі.

Думки про гори не покидають Рея, і він, за порадою Джефі, вирішує провести ціле літо, працюючи пожежним охоронцем в горах. Втретє Рей вирушає в похід сам, без друзів. Автостопом він добирається до місця призначення, де проходить навчання пожежників. Звідти за допомогою двох провідників герой вирушає до кінцевої мети – гори Пік Самотності. Дорогою Рей проходить ряд випробувань – шлях пролягає вузькими гірськими стежками, його везуть на мулах, що бояться висоти, крізь туман, під пронизуючим вітром і проливним дощем, що згодом переходить у сніг (примітно й те, що провідники зовсім не страждають, а герой надзвичайно переймається тим, що відбувається навколо). Діставшись пункту призначення, провідники лишають Рея самого з припасами їжі і рацією на випадок пожежі в маленькій хижці, де він проводить наодинці все літо. На горі Рей майже ні з ким не спілкується, лише медитує і милується природою. Саме там він наповнюється любов'ю і спокоем і завершує свою ініціацію, повертаючись додому сповненим гармонії.

Таким чином можна зауважити, що в обох аналізованих романах Дж. Керуака описано життя героїв-аутсайдерів – вони свідомо відмежовують себе від суспільства, відчуваючи його обмеженість і дисгармонію. В обох романах герої вирушають на пошуки чогось, що повернуло би їхню віру в життя.

Так, в романі «На дорозі» розгортається мотив дороги – герої спонукають розвиток подій рухом вперед. Страх смерті і почуття відчуженості змушують героїв шукати порятунку в русі, метафорами якого є дорога, музичні ритми тощо. В цьому полягає специфіка образу аутсайдера в романі, самоізоляція героїв із суспільства виражається через їх подорожі Америкою.

В романі ж «Бурлаки Дхарми» мотив дороги доповнюється мотивом гори, герої шукають себе за допомогою медитативної статички. Так само, як і в романі «На дорозі», вони самоізолюються, стають добровільними аутсайдерами. Відмовившись від раціоналізму і прагматизму оточуючого світу, герої захоплюються дзен-буддизмом, бажають зблизитися з природою, ходять в гори, зводять до мінімуму соціальні зв'язки поза громадою таких же аутсайдерів, як вони.

В обох романах головні герої досягають мети – вони проходять складний шлях ініціації, щоб стати цілісними і готовими до нового життя, позбутися відчуття розбитості і занепаду, яке пронизує їх.

Література

1. Денисова Т. Н. Історія американської літератури / НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487с., іл.
2. Керуак Дж. Бродяги Дхарми: роман / Джек Керуак; пер. с англ. М. Немцова. – СПб.: Азбука, 2011. – 288 с.
3. Керуак Дж. На дорозі / Джек Керуак; пер. з англ. Б. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. – 304 с.
4. Пронин В. А., Толкачев С. П. Современный литературный процесс за рубежом: Учебное пособие. – М., 2000. – 168 с.
5. Топоров В.Н. Гора // Мифы народов мира [Электронный ресурс] / Владимир Николаевич Топоров. – Режим доступу: <http://philologos.narod.ru/myth/gora.htm>
6. Holmes J. C. This Is The Beat Generation [Електронний ресурс] / John Clellon Holmes. – Режим доступу: <http://www.litkicks.com/Texts/ThisIsBeatGen.html>

Анотація

Стаття містить аналіз реалізації образу аутсайдера в романах Дж. Керуака «На дорозі» і «Бурлаки Дхарми» в контексті мотиву подорожі, який є ключовим в романистиці Дж. Керуака. Відчуваючи екзистенційне відчуження, герої роману «На дорозі» шукають порятунку в русі. Подорожуючи Америкою, вони стають добровільними аутсайдерами, самоізолюються від конформістського суспільства. Подібні відчуття переживають і герої роману «Бурлаки Дхарми». В цьому романі мотив дороги доповнюється мотивом гори, герої шукають себе за допомогою медитативної статички. Відмовившись від раціоналізму оточуючого світу,

герої захоплюються дзен-буддизмом, зближуються з природою, зводять до мінімуму соціальні зв'язки поза громадою таких же аутсайдерів, як вони.

В обох романах головні герої досягають мети – вони проходять складний шлях ініціації і позбавляються відчуття розбитості і занепаду, яке пронизувало їх.

Ключові слова: бітники, Керуак, аутсайдер, мотив дороги, мотив гори.

Аннотація

Стаття содержит аналіз реалізації образу аутсайдера в романах Дж. Керуака «На дорозі» і «Бродяги Дхарми» в контексті мотиву подорожжя, який є ключовим в романистиці Дж. Керуака. Переживаючи екзистенціальне отчуждення, герої роману «На дорозі» шукать спасіння в русі. Подорожуючи по Америці, вони стають добровільними аутсайдерами, самоізолюються від конформістського суспільства. Подібні почуття переживають і герої роману «Бродяги Дхарми». В цьому романі мотив дороги доповнюється мотивом гори – герої шукать себе з допомогою медитативної статичності. Відмовившись від раціоналізму оточуючого світу, вони захоплюються дзен-буддизмом, зближуються з природою, зводять до мінімуму соціальні зв'язки поза суспільства таких же аутсайдерів, як вони.

В обох аналізованих романах головні герої досягають цілей – вони проходять складний шлях ініціації, звільнившись від почуттів розбитості і упадку, пронизуваних ними.

Ключевые слова: аутсайдер, мотив дороги, мотив горы.

Summary

The article contains the analysis of realization of outsider's image in J. Kerouac's novels "On the Road" and "The Dharma Bums" in context of travelling motive which is the key one in J. Kerouac's novelistic prose. The heroes of novel "On the Road" look for rescue and movement suffering existential estrangement. During their travel in America they become voluntary outsiders, isolate themselves from conformist society. The heroes of novel "The Dharma Bums" feel the same. The motive of road is added by motive of mountain in this novel – the heroes are looking for themselves with helping meditative static. They are interested in Zen Buddhism, get closer with the nature and minimize social bonds with not outsider's society.

The heroes of both novels achieve the aim, they go by the difficult initialization way, getting rid of emotion of destruction and depression penetrating them.